

Islam i Europa, vart går du?

Muslimer mellan *dar al-islam* och *dar al-harb*

Göran Larsson, fil. dr i religionsvetenskap

Terrordåd, planer på att spränga flygplan över Atlanten, och 14 000 fångslade personer är tydliga tecken på att motsättningarna mellan muslimer och icke-muslimer har ökat under 2000-talet. Trots att Sverige än så länge har varit förskonat från terrordåd har motsättningarna ökat och frustrationen bland muslimer är påtaglig. Oavsett att kriget mot terrorismen främst utkämpas i Mellanöstern och i Sydostasien är den muslimska närvaron påtaglig i dagens Europa. Som en följd av globala processer, arbetskraftsinvandring och migration uppskattas idag antalet muslimer i Europa till mellan 12 och 15 miljoner. Siffrorna kan variera dels beroende på vilken definition av muslim som tillämpas, dels beroende på hur Europa avgränsas. Mot denna bakgrund är det relevant att fråga sig om det finns en skillnad mellan muslimer och ”vanliga” europeiska medborgare. Är så kallade muslimska och ”europeiska” värderingar förenliga?

Ett sätt att närma sig ovan nämnda frågor är att belysa hur muslimska ledare förhåller sig till begreppen *dar al-islam* och *dar al-harb* (ungefär ’fredens boning’ respektive ’krigets boning’). Är Europa ett muslimskt område eller är det ett icke-muslimskt område? Vilken betydelse har denna fråga för muslimer? Eftersom det är möjligt att hitta en mängd olika svar på dessa frågor är min diskussion främst begränsad till den muslimske teologen Tariq Ramadan (född 1962). Uppfattningarna om Ramadan går starkt isär. Medan vissa anser att han är en förnyare, nytänkare eller till och med reformator menar andra att han försöker att smyginföra islamiska lagar och förlegade patriarkala strukturer. Oavsett vilka röster vi väljer att lyssna på är Ramadan en av de mest medialt bevakade muslimska ledarna i dagens Europa. Hans framträdande position bland muslimer beror bland annat på att han är barnbarn till Hassan al-Banna (död 1949) som grundade det muslimska brödraskapet i Egypten 1928. (Muslimska brödraskapet –

al-Ikhwān al-Muslimūn – är en rörelse som har spelat en avgörande roll för den moderna tolkningen av islam.) Han är också verksam som filosof och islamolog vid universiteten i Genève och Freiburg.

Mellan krig och fred

Att analysera begreppen *dar al-islam* och *dar al-harb* kan vid en första anblick tyckas långsökt om vi vill försöka förstå diskussionen om islam i dagens Europa. Men vid en närmare anblick är det tydligt att dessa två begrepp har använts för att framställa en uppdelning mellan vi och dom; det vill säga mellan muslimer och icke-muslimer. Enligt både analytikern Samuel P. Huntington och historikern och arabisten Bernard Lewis har *dar al-islam* och *dar al-harb* fyllt en betydelsefull funktion. För dessa två tänkare – som båda haft stor betydelse i utformandet av Förenta staternas utrikespolitik efter det kalla krigets slut – utgör *dar al-islam* och *dar al-harb* en förklaring till varför det alltid kommer att finnas en skillnad mellan den muslimska världen och Europa. Enligt dem tycks islam och muslimer utgöra en homogen och statisk massa som är oförmögen till förändring. Både Lewis och Huntington tycks anse att merparten av muslimer som lever i Europa uppfattar att de befinner sig inom krigets boning (det vill säga i *dar al-harb*). Men är det så enkelt att förstå de problem och motsättningar som finns i dagens mångreligiösa och mångkulturella Europa? Vad menas med *dar al-islam* och *dar al-harb* enligt Tariq Ramadan?

Utan att fördjupa oss i klassisk islamisk teologi är det tydligt att begreppen *dar al-islam* och *dar al-harb* inte återfinns vare sig i Koranen eller i profettrationerna. Distinktionen mellan fredens och krigets område utvecklades först av de islamiska teologerna i islams tidiga historia för att förklara vilka områden som präglades av islam respektive av andra traditioner (framför allt i relation till persiska och bysantinska områden). Samtidigt är begreppen nära förknippade med det tillstånd som muslimer lever under. Enligt Ramadan präglas fredens område av fred, trygghet och frihet att utöva sin religion, medan krigets område utmärks av att både ”styrelsesättet och regeringen är icke-islamiska”. Med en bredare definition (som också har stöd i den islamiska teologins historia) är det tydligt att de båda begreppen är svåra att använda på dagens Europa. Till exempel betonar Ramadan att muslimer är skyddade av religionsfrihet och har stora möjligheter – ibland större än i den så kallade muslimska världen – att utöva sin

religion i Europa. Ur detta perspektiv framstår uppdelningen mellan *dar al-islam* och *dar al-harb* som alltför trubbig.

Enligt vissa kritiker – till exempel Sayyid Qutb (död 1966) som fortfarande har en framträdande position inom det muslimska brödrskapet – är det tydligt att många länder i Mellanöstern inte automatiskt skall ses som tillhörande *dar al-islam*. Förföljelser och förtryck präglar de flesta länder i dagens Mellanöstern. Därför framstår Europa som mer ”muslimskt” än den så kallade muslimska världen. Men enligt Ramadan plågas muslimer i Europa av en känsla av rotlöshet och många lider av en avsaknad av en trygg identitet. För att komma till rätta med dagens problem måste muslimer finna en ny europeisk identitet som gör det möjligt för dem att både vara muslimer och västerlänningar på samma gång.

En ny kategori

Istället för att tala om en artificiell separation mellan islams område och krigets område är det mer konstruktivt att lyfta fram nya termer. Enligt Tariq Ramadan kan till exempel termerna *dar al-da'wa* ('kallelens hemvist') eller *dar al-amn* ('trygghetens hemvist') vara mer korrekta för att beskriva dagens situation. I Europa är merparten av muslimer trygga och fria att utöva sin religion (med vissa begränsningar), men de befinner sig inte under ett islamiskt styrelseskick. För Ramadan är deras situation att likna vid profeten Muhammads (570–632) vistelse i Mecka före uttåget till Medina år 622. Vid denna tidpunkt ”kallade” Muhammad muslimer till islam, men han befann sig inte i ett muslimskt område (Mecka styrdes vid denna tidpunkt inte av islamiska lagar). För Ramadan innebär situationen i västvärlden att muslimer måste återvända till islams källor för att hitta en trygg identitet där de både kan vara muslimer och européer. En förenklad sammanfattning av Ramadans grundidéer är att muslimer dels skall bära vittnesmål om sin tro, dels vara aktiva och goda samhällsmedborgare. Istället för att dölja sin tro i segregerade bostadsområden måste muslimer göra sin tro synlig och omsätta islam på ett sätt som är förenligt med västerländska normer och värderingar.

Löser en ny kategori alla problem?

Oavsett om Tariq Ramadan har rätt eller fel i att Europas muslimer behöver förstärka sin identitet är det tydligt att dagens problem inte endast kan lösas av Europas muslimska befolkning. För Sveriges del vittnar både

Integrationsverkets undersökningar och flera rapporter om diskriminering och skillnader mellan så kallade invandrare och "svenskar" på arbets- och bostadsmarknad. Till exempel ansåg 66,4 procent av de svarande i *Integrationsbarometer 2004* att värderingar inom islam är oförenliga med grundläggande värderingar i det svenska samhället. Samtidigt uppgav 60,3 procent att deras kunskap om den "muslimska religionen" var ganska eller mycket dålig. Ett resultat som rimligtvis bör tolkas som att bilden av islam och muslimer som annorlunda inte bygger på kunskap utan på stereotyper, fördomar eller i värsta fall islamofobiska föreställningar. Trots att alla problem inte skall skyllas på mediernas bevakning är det problematiskt att islam och muslimer framför allt omnämns i medierna när något dåligt eller våldsamt har inträffat. En ökad uppdelning mellan vi och dom är speciellt problematiskt eftersom Sveriges städer blir allt mer segregerade och klyftorna ökar i samhället. Samtidigt som vissa stadsdelar blir rikare och rikare blir andra bostadsområden förslummade och fattigare. För Göteborgs del finns det betydande skillnader mellan stadsdelar som exempelvis Älvsborg och Torslanda å ena sidan och Bergsjön, Hammarkullen och Hjällbo å andra sidan.

Oberoende av vår uppfattning om islam och muslimer är det tydligt att demokratiska och pluralistiska tolkningar inte gynnas av ett samhällsklimat där diskriminering och segregation frodas. Eftersom människors tolkningar av sin religion aldrig sker i ett vakuum är det oroande att många människor med muslimsk bakgrund idag upplever att samhället gör skillnad mellan vi och dom. Eftersom människors upplevelser påverkar hur de ser på sin omgivning, och är av stor betydelse för hur de uppfattar sin situation, är känslan av diskriminering och islamofobi ett allvarligt hot. Enligt detta synsätt kan man något tillspetsat säga att vi får den islamtolkning som vi förtjänar. Ett öppet och demokratiskt samhälle har med andra ord bättre förutsättningar att gynna liberala och pluralistiska tolkningar av islam. Ökad segregation och tilltagande diskriminering gynnar endast sekterism, radikalism och i värsta fall terrorism. Om ovan tecknade samband är korrekt, vilket är min uppfattning, är det högst tveksamt om åsidosättandet av internationella lagar och regler är den bästa medicinen mot terrorism och fanatism (vilket ofta har skett i kriget mot terrorismen). Åt vilket håll islam skall utvecklas i Europa är med andra ord i allra högsta grad beroende av hur det icke-muslimska samhället förhåller sig till islam och muslimer.